

LA PROHIBICIÓ D'ENTERRAR A L'INTERIOR DE LES ESGLÉSIES: UNA LLEI DE DIFÍCIL APLICACIÓ. L'EXEMPLE DELS SEGURA DE SANTA COLOMA DE QUERALT (1788-1795)

per Josep M.T. Grau Pujol

A l'època moderna, dues eren les possibilitats d'enterrament: una, més usual, el fossar, i l'altra, una tomba a l'interior de l'església. La legislació borbònica farà especial èmfasi a finals del segle XVIII i inicis del XIX (1787, 1804, 1809) en la necessitat de construir nous cementiris allunyats de les poblacions, per motius d'higiene i de salubritat¹. L'abús dels enterraments dins dels temples havia arribat a ser motiu d'epidèmies. L'augment demogràfic de finals del Set-cents s'havia traduït en una saturació de les sepultures intraeclesials, sobretot, evidentment, als pobles grans. La legislació prohibia expressament l'enterrament al soplug parroquial i obligava a fer nous cementiris en llocs distanciat del nucli urbà². Hi havia una excepció: la resolució I establia que les famílies que disposaven de vas propi el podien continuar emprant. La llei incidia en qüestions de mentalitat i, com a tal, la seva aplicació fou difícil: ningú no volia perdre el privilegi de descansar perpètuament a recer.

No era només el poble que tenia reticències a la reial cèdula, sinó que també topà amb el clergat. Tot i ser recollida amb celeritat i acceptació per part de molts bisbes -com els de Tarragona i Vic-, les comunitats de preveres temien que qualsevol canvi alterés la seva economia, en concret, els drets que cobraven per la sepultura, la celebració del funeral i tot el ritual, establerts en diferents categories segons el tipus de servei (nombre de sacerdots, missa resada o cantada, creu processional, dies de durada, novenes, etc.). El nou cementiri -referia la llei- havia de ser fet amb diners de l'ajuntament, dels delmadors i de la fàbrica de l'església, en terrenys

1.- Sobre la normativa i la pràctica de la Reial Cèdula del 1787 vegeu, entre altres, Isabel Lobato - Olga López: "L'espai dels morts: els cementiris i el pensament higienista il·lustrat", a *Pedralbes*, 8 (1988), vol. 2, pp.379-385; i "L'espai dels morts: l'organització de l'espai als cementiris del segle XVIII. El cementiri vell de Barcelona", a *Ibidem*, pp.371-377; Margarida Galzeran: "El cementiri vell de Barcelona i l'enginyer militar Francisco Llobet", a *Església i Societat a la Catalunya del segle XVIII*, Cervera 1990, vol. 2, pp.223-230; Jordi Andreu: *Població i vida quotidiana a Reus durant la crisi de l'Antic Règim (1700-1850)*, Reus 1986, p.53.

Els trasllats dels cementiris foren tardans: uns exemples els tenim a Sarraí el 1800 i el 1884, Tomàs Capdevila: *Sarraí. Notes històriques de la vila*, Vallès 1934, pp. 135-138; Barberà el 1859, Josep Porta: *Arreplec de dades per a la història de Barberà*, Barberà de la Conca 1984, pp.231-232.

2.- Al nostre llibre *Població i lluita contra la mort* (Tarragona 1990) hem estudiat àmpliament la resolució i el cas concret de la seva aplicació a Montblanc (pp.158-165).

Les visites pastorals dels bisbes també insisteixen aquests anys en la necessitat d'uns nous cementiris extra-murs. Una mostra la tenim a Tàrraga, Josep M. Planes: *La parròquia i la vida religiosa de Tàrraga, segles XVI-XIX*, Tàrraga 1994, pp.165-166.

cedits pel comú. És a dir, hi podia haver conflictes de titularitat i, en conseqüència, de cobrament de les taxes.

En aquest context té lloc a Santa Coloma de Queralt, l'any 1788, un enfrontament entre la comunitat de preveres i els frares del convent de la Mercè per motiu d'una sepultura. El protagonista és un sabater de la vila, Tomàs Segura i Ferrer.

El dia 15 d'abril del 1788 expirava Teresa Castelltort (esposa de l'anterior) i el seu marit estava decidit a enterrar-la a l'església del convent de la Mercè, seguint la voluntat expressada per la difunta en el testament³. L'endemà es reuneix la comunitat de preveres de Santa Coloma⁴, davant la irregularitat segons la llei recentment publicada, i tracten de l'oposició de Segura a enterrar la seva muller al cementiri parroquial. Acorden la suspensió dels funerals, ja començats amb les absoltes "segons estil havia solemnisat en la pròpia casa de la difunta". El segon pas a fer és esbrinar el contingut concret del testament. En contra de les darreres voluntats, la comunitat recorre a la Reial Cèdula del 3 d'abril del 1787 (publicada a Santa Coloma el 8 de juliol) sobre la interdicció dels enterraments en l'interior de les esglésies. La decisió final dels preveres és contundent: "no consent dita reverent comunitat de preveres que dit Segura portia a enterrar lo cadàver de la seva muller en iglésia alguna per rahó de no tenir dits Seguras sepultura pròpia en alguna de ellas". Li proposen celebrar el funeral que desitjava la difunta, però "en lo lloch disposa la Real Cèdula".

Segura respon que si no obté el vist-i-plau dels preveres per a la sepultura de la seva muller en el convent de la Mercè de Santa Coloma o, com a mal menor, en el de Sant Ramon de la Segarra, que no farà funerals. Els membres de la comunitat, davant aquesta actitud, recorren a la justícia civil. Per indisposició del batlle, el sotsbatlle Pere Joan Murtra interroga a Tomàs Segura sobre la tinença d'un vas en alguna església. Davant la resposta negativa, el commina a utilitzar el fossar públic de la parròquia, sota pena de 25 lliures.

El dia 17 d'abril, Segura s'adreça a la Comunitat al·legant que encara tenia temps de soterrar la seva muller (fins a les 9 hores del mateix dia) i, acte seguit, trasllada el cos al convent mercedari. En paraules del Comanador, pare Coll, aquell dia el rebé, "*cuyo cadáver vestido de ábito de monja mercenaria, se halla puesto y conducido dentro de una caja cerrada con clavos, sobre cuya caja se halla una*

3.- Arxiu Històric de Tarragona, Fons Notarial de Santa Coloma de Queralt núm. 4306, notari Antoni Conangla Dalmases, ff. 57v-58v. Teresa Castelltort Tomàs era filla d'Igualada, del blanquer Josep, i de Rosa. En el testament, redactat el 8 d'abril del 1788, nomenà marmessors el seu marit, els seus fills Ramon, prevere, i Tomàs, pagès, i l'esposa del darrer, Maria. Tenia altres tres filles: Teresa, casada amb Joan Jover, blanquer de Montblanc; Josepa, maridada amb Francesc Esplugues, sabater de Santa Coloma; i Coloma, enllaçada amb el pagès Antoni Vallbona.

Les clàusules testamentàries són simples; estableix l'enterrament i les deixes en diners i roba. Escull la sepultura a l'església del convent de Santa Maria de Bell-lloc, i ordena que els funerals siguin celebrats pels religiosos mercedaris i els preveres de la Comunitat de la vila.

4.- Arxiu Parroquial de Santa Coloma de Queralt, *Llibre del Consell* (1706-1796), dia 16 d'abril del 1788. Hi són presents: Francesc Arnavat, Josep Bofarull, Joan Brezo, Jaume Comes, Ramon Doseran, Ramon Gassó, Francesc Llaurador, Antoni Miquel, Ramon Torra, Magí Vallbona i Simó Vilar.

cruz de mangra". Els preveres determinen requerir "al Comendador del convent, com en efecte ho practicaren los dos comissionats donant lo recado de paraula al porter; y respongué lo Pare Comendador que li constavan las disposicions de la Real Cédula, que may havia tingut ni era son ànimo enterrar lo cadàver de la difunta, que est era en la iglésia del convent, que se li cantava o celebrava una missa y, acabada, passaria recado a la reverent comunitat de preberes per a què la enterràs conforme disposa la Real Cédula".

Un cop finalitzada la missa, els preveres insisteixen en anar a buscar el cos de Teresa Castelltort per enterrar-lo al cementiri, ja sigui a l'entrada del convent o al domicili dels Segura. Davant del silenci del Comanador, passades les dues o tres de la tarda, una comissió dels preveres reclamen una contestació, que fou la següent: "ja may havia estat son ànimo de enterrar a dita difunta, y que la comunitat de religiosos havia determinat entregar lo cadàver sempre que la comunitat de preberes lo anàs a buscar, com consta de la relació del porter en la cúria. Tinguda esta notícia y resposta se avisaren los preberes y units tots, acordaren anar a buscar lo cadàver al convent, com en efecte eixí la reverent comunitat de preberes, ab creu alta y capa, a buscar lo cadàver; y havent-se adelantat los dos comissionats per a donar avis al P.Comendador per a què extragués dels límits del convent al cadàver, respongué en aquella ocasió als comissionats lo referit Comendador que entregaria lo cadàver si lo marit de la difunta hi consentia, qual Thomàs Segura (encontrant-se en lo convent), preguntat per los comissionats de la reverent comunitat de preberes si consentia en què lo Pare Comendador entregàs al cadàver de la sua muller Theresa Segura per a enterrar-lo en lo cementiri de la parroquial iglésia extra muros de la present vila; al que respongué que no ho consentia, y consecutivament a dita resposta negà igualment lo Pare Comendador la entrega del cadàver. Y tornant-se'n del convent ab la major prestesa los dos comissionats per a donar avis a la reverent comunitat de preberes que no isqués a buscar lo cadàver e impedir una publicitat, la encontraren no obstant ja fora las murallas de la vila, que ab creu alta se encaminava al convent a buscar lo cadàver, y atès lo recado dels comissionats se'n tornà a la iglésia ab sonrojo y despreci de la major part del poble que a dit acte concorregué".

Segons la declaració notarial del Comanador fra Joan Coll, feta el mateix dia, el cadàver fou enterrat "*al lado derecho de la capilla de San Pedro Nolasco*". En ella fa notar que la cédula en què es basa la Comunitat no té raó de ser a Santa Coloma, ja que no s'ha "*construido el cementerio fuera y apartado de las casas de los vezinos*", sinó que continua emprant-se el mateix. D'aquesta manera, sense contravenir la llei, el Comanador ha deixat enterrar la difunta "*en el lugar y citio de dicho convento que el requiriente tiene concedido y destinado para construir sepultura para él y su familia y descendientes*".⁵ Basa la seva defensa en la resolució I de la llei, que va resultar font important de conflictes. De fet, l'article feia referència als vasos que es

5.- AHT, FN SCQ núm.4306, ff.59-62.

Esplanada de la Plaça del Portalet, on hi havia el cementiri vell.
Foto de Robert Balcells Prats. Any 1951.

tenien amb anterioritat al 1787: el frare ho soluciona dient que tot i no ser efectiu, ja tenia el lloc reservat.

L'endemà, el 18 d'abril, fra Esteve Lacava convidava els reverends, de part del Comanador, a la funció del funeral de la Santa Creu a celebrar l'endemà al convent. Obtenia per resposta un no rotund, argumentant que ja havien iniciat el funeral i volien continuar-lo "ab la forma acostumada".

En el llibre d'òbits de la parròquia de Santa Coloma consta el registre de la finada, amb la seva filiació, però no hi ha cap cost dels funerals. S'anota -per a la posterioritat- que fou sepultada al convent "sens voluntat ni consentiment de la reverent comunitat"⁶.

Davant la pèrdua dels drets parroquials - propietat de la Comunitat de preveres- s'inicia un plet entre el clergat secular i el regular. Els preveres demanen el trasllat del cadàver al fossar parroquial. A l'Arxiu Episcopal de Vic hem localitzat un expedient que inclou les declaracions de diferents testimonis a la cúria de Llorac fetes a instància de Tomàs Segura. Hi intervenen l'apotecari Ramon Roset (60 anys), el comerciant Magí Morera (60 anys) i el pagès Antoni Massons (54 anys), tots de Santa Coloma. Actua el notari de Santa Coloma Antoni Conangla i Dalmases, escrivà de la cúria de Llorac (en apèndix reproduïm les preguntes i respostes d'un testimoni)⁷. Segura demostra ser intel·ligent i no es defensa, sinó que ataca, fent bo allò de l'estratègia militar. Els tres testimonis escollits afirmen que el cementiri parroquial de Santa Coloma no està aprovat per la nova llei i, ben al contrari, es troba situat al costat de les cases de la vila comtal. També denuncien que el cos del cadàver anà sense processó des del seu domicili al convent mercedari, per no voler-lo acompanyar la Comunitat; la qual no participà en els funerals, contradint la voluntat de la difunta.

Els preveres es defensen amb una instància feta a Francesc de Vean i Mola, amb data del 6 de desembre del 1788 (catorze dies després de l'acte signat a Llorac), per la qual declaren que el fossar està "*aislado por todas partes y no pudiendo decirse contiguo sino abusando muchísimo de este nombre*". També aporten la causa del seu enuig, que des del 1787, "*los cadáveres de algunos cuíos parientes pretendían que se enterrasen dentro de la Iglesia Parroquial fueron excluidos de ella, dándoseles sepultura en dicho cementerio*". Per tant, si Teresa Segura és enterrada a l'església de Santa Maria de Bell-lloc, "*serían de peor condición los feligreses que quisiesen enterrarse en su iglesia parroquial que los que elegiesen sepultura en los monasterios de los regulares*". El problema resta ben exposat: la Comunitat no pot permetre que els mercedaris donin més serveis a la feligresia i, en conse-

6.- APSCQ, *Òbits* (1780-1802), p.241. La partida diu que el 15 d'abril del 1788 moria Teresa Castelltort, i el dia 16 era portat el cadàver a l'església del convent de la Mercè on rebé sepultura sense el consentiment de la Comunitat. També es fa ressò dels requeriments al Comanador i al Tomàs Segura davant del notari Francesc Prat Saboja, el mateix dia 16.

7.- Arxiu Episcopal de Vic, Fons Mensa Episcopal, Santa Coloma de Queralt lligall núm. 982.

quència, guanyin amb prestigi i economia, en celebrar més enterraments generals. El retret ja no és només adreçat a Segura, sinó sobretot als religiosos.

Aquest episodi no fou el darrer. L'11 de desembre del 1789, Joan Segura i Gassó demanava fer un albat general, per un fill seu mort, amb les dues comunitats i enterrar-lo al convent. La resposta és novament clara: si el nen no rep sepultura en el fossar parroquial no l'acompanyaran en el funeral, i requeriran a ell i al pare comanador del convent davant del bisbe de Vic. Anys més tard, el 8 de setembre del 1792, un fill dels Segura, Tomàs Segura Castelltort, demanava soterrar la seva filla Teresa, albat, al convent de la Mercè. Novament rebia la resposta negativa per part de la comunitat.

Si repassem els sacramentals, trobarem el sepeli del nostre protagonista, Tomàs Segura Ferrer, mort el 21 d'octubre del 1795. Aquest cop s'acomplí sense discussió la seva voluntat i fou enterrat al convent mercedari amb la categoria de general de la Santa Creu⁸. L'acompanyaren dos membres de la Comunitat, en un gest que sembla resoldre la situació.

S'havia tractat, en últim terme, d'una prova dels conflictes de l'aplicació d'una nova llei de difícil comprensió per a la mentalitat de l'època, amb l'afegit d'un cas més de les difícils relacions entre el clergat regular i secular, competidors en l'ofertament dels serveis religiosos.

APÈNDIX

Preguntes i respostes de l'interrogatori realitzat davant Antoni Conangla Dalmases, escrivà de la cúria de Llorac, a instància de Tomàs Segura Ferrer, sabater de Santa Coloma de Queralt. Les preguntes foren fetes el dia 18 de novembre del 1788, i la resposta el dia 24 dels mateixos mes i any.

AEV, Fons Mensa Episcopal, Santa Coloma de Queralt lligall 982.

"1. Primeramente sean preguntados los testigos si saben, y es cierto, que la comunidad de clérigos sacerdotes de la iglesia parroquial de la villa de Santa Coloma de Queralt en este año mil setecientos ochenta y ocho, no quiso acompañar el cadáver de Theresa Segura, muger que fue de Thomás Segura, al convento de Nuestra Señora de la Merced, situado fuera de dicha villa de Santa Coloma de Queralt, como tampoco quiso acompañar al mismo convento el cadáver de un párvulo nieto del mismo Thomás Segura, en quinse octubre de mil setecientos ochenta y siete, ni otro párvulo de Joan Segura, en veinte y cinco noviembre de mil setecientos ochenta y siete, y den la razón de ciencia, y es verdad público y notorio.

8.- APSCQ, *Òbits* (1780-1802), p.426. Tomàs Segura Ferrer, fill d'Isidre i Maria, moria el dia 21 d'octubre i rebia enterrament l'endemà al convent mercedari.

2. Otro si: sean preguntados, si saben y es cierto, que el sementerio que tiene la comunidad de presbíteros de la iglesia parroquial de la villa de Santa Coloma de Queralt no está destinado desde la Real Cédula de tres abril mil setecientos ochenta y siete, a conocimiento del ordinario y del corregidor de la ciudad de Cervera que lo es d.este territorio; de manera que el ordinario ni el corregidor de la ciudad de Cervera no han tomado providencia alguna para que dicho sementerio quedasse destinado en virtud de dicha Real Cédula para los entierros y den la razón de ciencia, y es verdad público y notorio.

3. Otro si: sean preguntados si es cierto, como lo es, que el sementerio que tiene la comunidad de presbíteros de la villa de Santa Coloma de Queralt se halla contiguo a las mismas casas de dicha villa, circuido y rodeado en gran parte de ellas, y que también es cierto que no hay otro sementerio, pues no se ha construido alguno, según manda la real cédula tres abril de mil setecientos ochenta y siete, y den la razón de ciencia, y es verdad público y notorio.

4. Otro si: sean preguntados, si saben y es cierto, que la comunidad de presbíteros de la villa de Santa Coloma de Queralt ha movido e introducido pleito en la curia y tribunal del vicario general de la ciudad de Vique en el principado de Cataluña, pretendiendo que se desentierre del convento de Nuestra Señora de la Merced de la misma villa el cadáver de Theresa Segura y que se les sea entregado y den la razón de ciencia, y es verdad público y notorio.

(...)"

RESPOSTES del primer testimoni, Ramon Roset, apotecari de Santa Coloma de Queralt.

(...)

"[1] Dixo: que es cierto y verdadero el capítulo que dize saberlo el testigo por haverlo visto y haverlo igualmente oido decir no solamente a muchos de los clérigos que componen la reverenda comunidad de presbíteros de la predicha villa, si también a muchos vezinos de la misma villa y por ser esta la voz y fama pública en dicha villa. (...)

[2] Dixo: que es cierto y verdadero lo contenido en dicho capítulo y que le consta al testigo que el sementerio de dicha villa no está destinado desde la cédula real de 3 abril de 1787 a conocimiento del cavallero corregidor de la ciudad de Cervera, ni del ordinario de Vique, y que ha ser lo contrario lo sabría, ya por haverlo oido decir a los mismos clérigos y a otros de los vezinos de dicha villa. (...)

(3) Dixo: que es igualmente cierto y verdadero quanto narra el capítulo y dize saberlo el testigo por las muchissimas vezes que ha visto el sementerio y haver visto y reparado, estar contiguo a la dicha villa y circuido de casas, sin las que de nuevo se estan construyendo a la parte de medio día, delante del mismo sementerio y que igualmente es cierto que en la prenarrada villa no hay otro cementerio por no haverse construido alguno, segun previene la real cedula de 3 abril de 1787 y por esta la voz y forma publica en dicha villa. (...)

(4) Dixo: que es verdadero quanto dize el capítulo y lo sabe el testigo por haver visto las letras citatorias contra el Padre comendador y convento de Nuestra Señora de la Merced dimanadas de la cúria eclesiastica del ordinario de Vique, y haver leído las mismas y visto que previenen lo mismo narra el capítulo.(...)

Finalmente, fue preguntado sobre las generalidades de la ley, de las quales se suelen y acostumbran preguntar a los testigos.

Dixo: que ninguna le toca, si solo que ha sido citada por testigo de verdad, la que en todo ha declarado bajo del juramento que tiene prestado, y haviéndosele buuelto a leer esta su declaración se afirmó y ratificó a ella y la firmó de su mano. De qué doy fee. (...)"